Sadullayeva Nilufar (O‘zbekiston davlat Jahon tillari universiteti ingliz tili o‘qituvchisi)

XX ASR ILMIY-FANTASTIK ADABIYOTIDA INSON VA TEXNOLOGIYA MUNOSABATI

Annotatsiya. *Mazkur tadqiqot 20-asr ilmiy fantastik adabiyotida inson va texnologiya o‘rtasidagi munosabatlarni H.G.Wells va Margaret Atwood asarlari misolida tahlil qilishga bag‘ishlangan. Ishda ilmiy fantastika janrining nazariy asoslari ko‘rib chiqilib, texnologiyaning inson hayoti, axloqiy qarashlari va ijtimoiy tuzumga ta’siri badiiy talqin orqali yoritilgan. Tadqiqot jarayonida qiyosiy-adabiy, strukturaltahliliy va falsafiy metodlardan foydalanildi. Tahlil natijasida H.G.Wells asarlarida texnologiya nazoratdan chiqadigan tashqi xavf sifatida, Margaret Atwood ijodida esa insonning ongli tanlovi natijasida yuzaga keladigan ichki tahdid sifatida talqin qilinishi aniqlangan. Tadqiqot xulosalari ilmiy fantastika janrining zamonaviy texnologik muammolarni anglashdagi ahamiyatini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *ilmiy fantastika, texnologiya, inson, H.G.Wells, Margaret Atwood, distopiya, spekulativ fantastika.*

Садуллаева Нилуфар (преподаватель английского языка Узбекского государственного университета мировых языков)

ВЗАИМОСВЯЗЬ ЧЕЛОВЕКА И ТЕХНОЛОГИИ В НАУЧНО-ФАНТАСТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ XX ВЕКА

Аннотация. *Данное исследование посвящено анализу взаимоотношений человека и технологии в научно-фантастической литературе XX века на примере произведений Герберта Уэллса и Маргарет Этвуд. В работе рассматриваются теоретические основы жанра научной фантастики и освещается влияние технологии на жизнь человека, моральные взгляды и социальную систему посредством художественной интерпретации. В процессе исследования использовались сравнительно-литературоведческий, структурно -аналитический и философский методы. В результате анализа было установлено, что в произведениях Герберта Уэллса технология интерпретируется как внешняя опасность, выходящая из-под контроля, а в произведениях Маргарет Этвуд - как внутренняя угроза, возникающая в результате сознательного выбора человека. Выводы исследования указывают на важность жанра научной фантастики для понимания современных технологических проблем.*

Ключевые слова: *научная фантастика, технологии, человек, Герберт Уэллс, Маргарет Этвуд, антиутопия, спекулятивная фантастика.*

Sadullaeva Nilufar (English teacher at Uzbekistan State World Languages University)

THE INTERRELATIONSHIP BETWEEN HUMANITY AND TECHNOLOGY IN 20TH-CENTURY SCIENCE FICTION

Annotation. *This study is devoted to the analysis of the relationship between man and technology in 20th-century science fiction literature using the works of H. G. Wells and Margaret Atwood as an example. The work examines the theoretical foundations of the science fiction genre and illuminates the impact of technology on human life, moral views, and the social system through artistic interpretation. Comparative literary, structural-analytical, and philosophical methods were used in the research process. As a result of the analysis, it was determined that in the works of H. G. Wells, technology is interpreted as an external danger that gets out of control, and in the works of Margaret Atwood, as an internal threat that arises as a result of a person’s conscious choice. The conclusions of the study indicate the importance of the science fiction genre in understanding modern technological problems.*

Keywords: *science fiction, technology, human, H.G.Wells, Margaret Atwood, dystopia, speculative fiction.*

Kirish. 20-asr ilmiy fantastik adabiyoti insoniyat taraqqiyoti, fan va texnologiyaning jamiyatga ta’siri bilan chambarchas bog‘liq holda rivojlandi. Bu janr nafaqat kelajak haqidagi taxminlarni, balki texnologik taraqqiyotning inson axloqi, ijtimoiy tuzum va shaxsiy ongga ta’sirini ham o‘rganadi. Ayniqsa, H G. Wells va Margaret Atwood asarlarida inson va texnologiya o‘rtasidagi murakkab, ba’zan ziddiyatli munosabatlar chuqur falsafiy va ijtimoiy nuqtayi nazardan tasvirlangan.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Ilmiy fantastika janri 20-asrda texnologik taraqqiyotning tezlashuvi bilan bog‘liq holda adabiyotshunoslikda muhim tadqiqot obyektiga aylandi. Bu yo‘nalishda G‘arb va jahon adabiyotshunosligida bir qator nazariy va tanqidiy ishlar amalga oshirilgan. Darko Suvin ilmiy fantastikani “kognitiv begonalashuv” tushunchasi orqali izohlab, janrning asosiy vazifasi jamiyatni tanqidiy tahlil qilish ekanini ta’kidlaydi. Fredric Jameson esa ilmiy fantastikani ijtimoiy va siyosiy kelajak modellarini sinovdan o‘tkazuvchi adabiy laboratoriya sifatida baholaydi. H.G.Wells ijodi yuzasidan Bernard Ber-

gonzi, John Huntington kabi olimlar uning asarlarida texnologiya va ijtimoiy tengsizlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni alohida qayd etadilar. Ularning fikricha, Wells texnologiyani insoniyat taraqqiyotining muhim qismi sifatida emas, balki axloqiy muammolarni yuzaga chiqaruvchi omil sifatida talqin qiladi.

Margaret Atwood ijodiga bag‘ishlangan tadqiqotlarda (Coral Ann Howells, Sharon Wilson) asosan biotexnologiya, gen muhandisligi va korporativ nazorat masalalari tahlil qilinadi. Atwood o‘z asarlarini “ilmiy fantastika” emas, balki “spekulyativ fantastika” deb atab, real ilmiy imkoniyatlardan kelib chiqadigan xavflarni ko‘rsatishni maqsad qiladi.

Mazkur tadqiqot ushbu nazariy qarashlarga tayangan holda Wells va Atwood asarlarida inson va texnologiya munosabatining badiiy talqinini qiyosiy tahlil qilishga yo‘naltirilgan.

H.G.Wells ham, Margaret Atwood ham texnologiyani insoniyatni avtomatik ravishda taraqqiyotga olib boruvchi kuch sifatida emas, balki xavf va mas’uliyatni talab qiluvchi omil sifatida tasvirlaydi. Har ikkala yozuvchi ilmiy kashfiyotlar axloqiy nazoratdan chiqsa, insoniyat uchun halokatli oqibatlarga olib kelishini ta’kidlaydi.Wells va Atwood asarlarida ilmiy fantastika ogohlantirish vositasi vazifasini bajaradi. Wells texnologik kelajakni tasvirlash orqali sanoat jamiyati muammolaridan ogohlantirsa, Atwood zamonaviy biotexnologiya va gen muhandisligi orqali kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan global falokatlarni ko‘rsatadi. Har ikki ijodkor uchun asosiy masala texnologiyaning o‘zi emas, balki insonning undan qanday foydalanishidir. Wellsning Griffin yoki vaqt sayohatchisi obrazlari, Atwoodning Crake qahramoni texnologiyani axloqiy cheklovlarsiz qo‘llagan shaxslar sifatida talqin qilinadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

•qiyosiy-adabiy tahlil metodi – H.G.Wells va Margaret Atwood asarlaridagi texnologiya obrazlarini solishtirish uchun;

•struktural-tahliliy metod – asarlardagi sujet, obraz va g‘oya tizimini aniqlash uchun;

•falsafiy-ijtimoiy yondashuv – texnologiyaning inson va jamiyatga ta’sirini baholashda;

•intertekstual tahlil – ilmiy fantastika janrining umumiy an’analari bilan bog‘liqligini ko‘rsatishda.

Tadqiqot obyekti sifatida H.G.Wellsning “Vaqt mashinasi”, “Ko‘rinmas odam”, Margaret Atwoodning “Oryx and Crake” asarlari tanlandi.

3. Tahlil va natijalar. Tahlil jarayonida quyidagi jihatlar aniqlandi:

H.G.Wells asarlarida texnologiya ko‘pincha insoniyat uchun tashqi xavf sifatida namoyon bo‘ladi. “Vaqt mashinasi”da kelajak jamiyati texnologik taraqqiyot natijasida ijtimoiy va biologik degeneratsiyaga uchraydi. “Ko‘rinmas odam”da esa ilmiy kashfiyot shaxsiy manfaat yo‘lida qo‘llanib, axloqiy halokatga olib keladi.

Margaret Atwood asarlarida esa texnologiya insonning ongli tanlovi va mas’uliyatsizligi natijasida yuzaga keladigan ichki xavf sifatida talqin qilinadi. “Oryx and Crake” romanida gen muhandisligi orqali “mukammal jamiyat” yaratish istagi insoniyatning deyarli yo‘q bo‘lib ketishiga sabab bo‘ladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, texnologiya betaraf kuch emas uning ijobiy yoki salbiy oqibati inson axloqi va mas’uliyatiga bog‘liq. 20-asr ilmiy fantastikasi texnologik optimizmga tanqidiy munosabat bildiradi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, H.G.Wells va Margaret Atwood asarlarida inson va texnologiya munosabati ogohlantiruvchi ruhda tasvirlangan. Wells texnologiyani nazoratdan chiqadigan xavf sifatida ko‘rsatib, insoniyatni ehtiyotkorlikka chaqiradi. Atwood esa texnologik falokatlarning asosiy sababini insonning axloqiy tanlovlarida ko‘radi.

Takliflar: A. ilmiy fantastika asarlarini zamonaviy texnologik muammolar (sun’iy intellekt, biotexnologiya) bilan bog‘liq holda o‘rganish.

B.Wells va Atwood ijodini ekologik va bioetika nuqtayi nazaridan tahlil qilish.

C.Ilmiy fantastika janrini yoshlar ongida texnologik mas’uliyatni shakllantirish vositasi sifatida tadqiq etish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

(1). Wells H.G. The Time Machine. London, Penguin Classics.
(2). Wells H.G. The Invisible Man. London, Penguin Books.
(3). Atwood Margaret. Oryx and Crake. New York, Anchor Books.
(4). Suvin Darko. Metamorphoses of Science Fiction. Yale University Press.
(5). Jameson Fredric. Archaeologies of the Future. Verso.
(6). Howells Coral Ann. The Cambridge Companion to Margaret Atwood. Cambridge University Press.
(7). Bergonzi Bernard. The Early H. G. Wells. Manchester University Press.
(8). Huntington John. The Logic of Fantasy. Columbia University Press.